

ЗАМАН

Газета издается на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

КЕНГЕШ

Борч салынганды - белгиленген жумушланы жылны ахырына сылтаусуз тамамларгъа

Нальчикде Мальбахов орамда кепюрню эмда ол тийреден башлап Кенжени къатына дери баргъан темир жолланы да кетерирге кереклисини юсюнден республиканы Башчысы Юрий Коков быйыл бир ненча керектерип айтханды эмда аны бла байламлы буйрукъла этгенди. Тюенене да аны башчылыгы бла бу иш не халда болганын эмда мындан ары этиллик жумушланы белгиле умутда кенгеш бардырылганды. Анга КЪМР-ни Правительствоосуна Председатели Мусуклан Алий, къауум министрволаны, ведомстволаны, службаланы эмда «РЖД» ОАО-ну белюмлерини башчылары бла келечилери да къатышхандыла.

Юрий Коков, биринчиден, бу иш неден башланганыны, аны сылтауларыны юсюнден айтханды. «Шахарны саулай ичи бла баргъан темир жолла кепден кеп-бола баргъан машиналары жюригенлерине чурум саладыла. Аны бла къалмай, ол инфраструктураны «Гидрометаллург» завод, башха предприятияла, энчи предпринимательле да хайырланадыла. Къурулуш неда башха материалла ташылганы тынгысызлык салмай эсе да, къоркъуулу затланы ташыуу юсюнден а, сёз ючюн, отлукъну, сагъынылгъан заводха керекли химия реагентлени, алай айтырча

туйюлдю, - дегенди ол.

Бу инфраструктура, республиканы Башчысыны оюмуна кёре, Совет Союзу заманларында керекли да болуп, жаратылгъан да толусунлай этиле эди. Къоруулау промышленностьха республикада бир ненча завод бла предприятие ишлей эдиле. Бу темир жолланы аш-азыкъ чыгъаруучу белюм да тири хайырланганды. Бююнлюкде уа, ал тергеулеге кёре, ала жалаңда 5-7 энчи предприятие белюмде бла «Гидрометаллург» заводха керекдиле. Алай бла аны хайырындан эсе хатасы уллуракъды, деп айтырчады.

Нальчикден тышында алгын вагонладан жюклене къотаруучу база ишленген эди. Алай ол не иги заманын-

да да он-онбеш процентге файдаланганды. «Жюклене саулай шахарны ичи бла ташымай, анда нек жарамайды

тшюрюрге?» деген сорууну да кесгин салганды Юрий Коков.

Ахыры 2-чи бетдеди.

ПАРЛАМЕНТ

Табийгъат берген онгланы толу хайырланьргъа

КЪМР-ни Парламентини Спорт эм туризм жаны бла комитетини башламчылыгы эм Къабарты-Малкъар къырал университетни болушлугу бла «Физкультураны, спортну эм туризмни айнытууда проблемала эм аланы кетериуно мадарлары» деген темагъа халкъла аралы илму-практика конференция бардырылганды.

Анга Россейни физкультура, спорт, жаш телю эм туризм жаны бла къырал университетини ректору – РФ-ни сыйлы тренери, педагогика илмуланы доктору, профессор Александр Блеер, педагогика илмуланы доктору, профессор, бу вузуну психология жаны бла кафедрасын таматасы Юрий Бажковский, университетини студентлери, Молдова Республикадан, Иорданиядан, Йеменден, Калининграддан, Чечен Республикадан, Ставрополь крайдан къонакъла да жыйылгандыла. Форумгъа КЪМКЪУ-ну ректору Юрий Альтудов, КЪМР-ни спорт министри - Олимпалы чемпион Асланбек Хуштов, толтуруучу

власть органланы къуллукчулары, КЪМР-ни Жамуат палатасыны, жер-жерли самоуправление органланы келечилери эм башхала да къатышхандыла.

КЪМР-ни Парламентини Председателини орунбасары Жанатайланы Салим, конференцияны ача, халкъны асламы юрешген эм бийик жетишилмени спортун айнытууда кемчилликле болгъанларын чертгенди. Ол айтханыча, жараулары медико-биология, психология жаны бла да жалчатыргъа тийишлиди. Белгиленген теманы магъаналылыгын чертип, жыйылгъанланы кемчилликлени кетериу жаны бла предложенила берирге чакъырганды.

Александр Блеер КЪМКЪУ бла ол башчылык этген университетни араларында спорт медицина, спорт психология, спорт биохимия жаны бла усталаны юйретуу жаны бла келишим этилирге белгиленген билдиргенди. Ол спортну миллет тюрлюлерине, регионлада бийик жетишилмени спортну энчи магъана берилерге кереклисин да чертгенди.

Ахыры 3-чю бетдеди.

4 июнь – Къулийланы Къайсынны эсгеруно кюню

Ёмюрлеге, чеклеге да бойсунмагъан поэзия

2017 жылда 1 ноябрьде КЪМР-ни халкъ поэти, СССР-ни эм РСФСР-ни Ленин атлы Къырал саугъаларыны лауреаты Къулийланы Къайсын тууганлы 100 жыл толлукъду. Ол кесини чыгъармачылыгы эм айырмалы фахмусу бла саулай да дунягъа ёз халкъыны тин байлыгын, этнофилософиясын ачыкълаганды.

Бююнлюкде акъылманыбыз миллет энчилигибизни бийикге кетюргенини, культура – тарых кез къарамыбызны кенгертегини юсюнден ёттемлик бла айтабыз. Къайсын миллет маданиятыбызны белгисиди, Алишер Навои – узбекилегеча, Низами – азербайджанлылагъача, Руставели – грузинлилегеча, Иветик Исаакян – армянлылагъача, Шевченко – украинлылагъача, Махтумкули – туркменилилегеча, Шекспир – инглизлилегеча, Данте-италиянлылагъача, Сервантес-испанлылагъача. Поэтни китапларын жер жюзюнде миллионла бла адамла окъуйдула. Нек дегенде маданиятны чеклери болмайдыла. Ол къыйырсыз аламны бир тутучу кесеги.

100-жыллыкны халкъла аралы илму-практика конференция бла белгилерге умут этебиз. Ары Совет Союзуны бийик республикаларындан, тыш къыралладан да къонакъла чакъырыллыкдыла. Бу датаны ЮНЕСКО-ну аты бла бардырыргъа тийишлиди.

Къайсын Шуваявични поэзия ауазы адамлагъа – жылыу, халаллык излегенлеге – жан тынчыкъ, тегерекдеги табийгъат бла байламлык береде. Ол дуняны уруш къыйынлыкдан, жокъ болуудан саклагъыз, дейди. Озган ёмюрню алтмышынчы жылларында «Жаралы таш» назмула жыйымдыгы басмаланганындан сора саулай дунягъа белгили болганды. Поэт ташны кесини чыгъарма-

чылыгыны белгисине санаганды.

Аны китаплары аслам жерде, ол санда Азияда, Африкада, Америкада да, чыкъгандыла. Назмулары Россейни, СНГ-ни, тыш къыралланы халкъларыны 157 тилине кетюрюлгендиле. Аланы японлу чабакчыла, инглизли шахтачыла, америкалы фермерле, къыргызлы жылкычыла, къазакълы кийикчиле да окъуйдула. Ол шарт а чыгъармалары бу халкъланы тин байлыгыны кесеги болганын кёргозтеди, ала поэтни багъалаганын, китапларыны магъанасын сезгенлерин ачыкълайды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Борч салынгангы - белгиленген жумушланы жылны ахырына сылтаусуз тамамларгъа

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Республиканы Транспорт эм связь жаны бла кырал комитетини башчысы **Арсен Кудаяев** бююнлюкге бу ишни юсю бла не мадар этилгени билдиргенди. Ол айтканга кере, сейирлери болган ведомстволуу бла службала да кышулулу ишчи кыуум кыралганды. Озган айны ахыр кюнлеринде бу жолланы бла кепюрно кетериу жумушла не халда тамамланыргы шарт белгиленгенди. Предпринимательге да башында сагынылган базагъа кечерге рекомендация этилгенди.

Заводну иши да аласыз кылай боллукду деген соругуа ол быллай шартла келтиргенди: «Гидрометаллурган» билдиргенлерине кере, андан эмда ары сау жылны ичинде 380 вагон сырьё ташылады. Алай «Кыорктуусузулу сахар» деген аппарат-программа комплекс он кюнню ичинде аланы жанына жалаанда бир-эки вагон барганын шарт кертгенди».

Шахар округну жер-жерли администрациясыны башчысы

Арсен Алакаев предпринимательге бла тобешиу болганын, анда эки жаны да тийишли келишулюкге келгенлерин билдиргенди. Ол айтканга кере, кепюрно кетериге проект-смета документация да хазырды, кыуум кюнню ичинде сейирлери болганланы бары бла да оноулашхандан сора жууук заманада аукцион бардырыллыкды.

«Не бек кепге созулса да, кепюрно кетериу ишлени тамамлау бла байламлы контрактх кыол салынырыкды, ахыр кюнню 19 июль боллукду», - деп чертгенди Алакаев. Подрядчик ол жумушну ай бла жарым неда эки айны ичинде бошаргъа борчлуду. Бу ишни башчысы, ал тергеулеге кере, жыйырма миллион сом чаклы боллукду.

«РЖД» ОАО-ну Прохладнада бла Минеральные Воды шахар-программа комплекс он кюнню ичинде аланы жанына жалаанда бир-эки вагон барганын шарт кертгенди. «РЖД» ОАО-ну Прохладнада бла Минеральные Воды шахар-программа комплекс он кюнню ичинде аланы жанына жалаанда бир-эки вагон барганын шарт кертгенди.

болганларын да билдиргенди. Вагонладан жюкленни тошюрючю базагъа кыорктуулу категориядан башха битеу торлю товарланы келтирирге боллукду да белгиленген эди.

Юрий Кокос жыйылыгъа кыатышханлагъа шахарда, районлада да транспорт болумну дайым контрольда тутаргъа кереклисин чертгенди. «Бу сферада чурумланы асламысын кетерирча аллай бир кеп кыйын, ырыскы да керекмейди. Баш тыйгыч - ол жуупсызлыкды эмда уллу келлюлюкдю!» - деп, бу ишни арталлыда болжалгъа салыргъа жарамаганын чертгенди. «Жылны ахырына дери бу темир жолла бла кепюр кетерилип, ол тийреле тап халгъа келтирирге керекдиле», - дегенди ол эмда Мусукланы Алийге ишлени хар кезиюу да жик-жиги бла кыачан башланыргыны эмда ала неллай бир заманны ичинде тамамланыргыны графигин бир ыйыкны ичинде хазырларгъа буйрукъ этгенди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Жыйылыу

Сёз осал хауа болумну эмда хатадан сакъланычуу магарларыны юсюнден барганды

КыМР-ни Правительство-сунда биринчи вице-премьер **Мурад Дадовну** башчылыгы бла Кыыйын болумладан сакъланыу эмда табийгат салган хаталаны кетериу, от кыорктуусулуккуну жалчытыу жаны бла республикалы комиссияны жыйылыуу болганды. Анга РФ-ни МЧС-ини КыМР-де Баш управлениясыны, Шимал Кавказда хауа эмда башха геофизика болумланы торлендириу жаны бла аскер службаны, КыМР-де МВД-ны, Роспотребнадзорну республикалы управлениясыны, Табийгатны хайырланыгъа надзор этиу жаны бла федерал службаны, Гидрометеорология эмда тегерекде кыудуретни мониторинги жаны бла араны, бир-бир министрстволаны бла ведомстволаны башчылары, районланы бла шахарланы администрацияларыны таматарлары кыатышханды.

Жыйылыуда сёз Шимал-Кавказ федерал округну бир-бир субъектлеринде хауаны болуму осал болганлай калганыны, сакъ жауунла тохтамаганыларыны, буз урганыны, суу кетюрюлорге

кыорктуу кетмегенини юсюнден барганды. Метеорологланы тергеулерине кере, циклон шошаймайды, кюнню халы тутучусуду, ол алайлай июньну биринчи он кюннюде сакъланырыкды.

Кыабарты-Малкыарны элдеринде бла шахарларнда халны юсюнден РФ-ни МЧС-ини КыМР-де Баш управлениясыны таматасы **Михаил Надёжин** билдиргенди. Муниципалитетлени башчыларына кюн сайын да халны тинтгенлей, билгенлей турургъа, не гитче тюрлениуге да эс бурургъа, хар юч сагъатдан болумну юсюнден билдирге бююрүлганды. Социальный объекте, жашау магъаналы мекяма, кепюрле, электрозыла артыкда уллу сакъланыкны излейдиле.

Битеу тийишли служба хазырлыккыга келтирилгендиле. Кыорктуулугъа саналгъан жерледе кыутхарычула кече, кюн да дежурналык этедиле.

КыМР-ни Башчысыны бла Правительство-суну пресс-службасы.

Ёмюрлеге, чеклеге да бойсунмагъан поэзия

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Закий кеси не заманда да бир-си миллетлени культураларына хурмет бергенди, аланы келден чыгъармачылыкларына сейирсингенди. Украинлыланы, беларусьчуланы, молдованлыланы, эстонланы эм бирсилени адет-тере энчиликлерин билгенди, аны бла бирге уа алада ахшыгъа санагъан затына юйренгенди.

Кыайсынча адамла ёлюмосодюле, ала халкъланы эслеринде кыладыла. Аны назму тизгинлери философия магъанадан толудула, туугъан жеринги, элинги сюерге юйретдиле. Поэзиясында тобеген оюмла усуз-кыйырысыз тенгиз кибикидиле. Ол бизни хар заманда жолдашыбызды, сёз негерибизди. Ма андады аны чыгъармачылыгыны ёмюрлюгю. Саулугъунда уа ауазы халкыла аралы конференциялада, симпозиумлада эшитилгенди, мамырлыкны сакъларгъа тийишлисине тошюндюргенди.

Поэт кесини назмуларын окыгъан кезюде уа аудиториялада, залада адамла анга, солууларын тыйып, тынгылагандыла. Ол кесини риторикасы, сыйдонлю ауазы бла бийлей билгенди. Чыгъармаларыны асламысы анагъа, туугъан жерге, тиширыуа, табийгатха, гыржыннга, кырдыкга аталганды.

Акыйлман кыргызыз адабиятны айнытыуа да юлюшон

кыошханды. Ол он жылдан артык заманны аланы жазычуларыны, назмучуларыны жазгъанларын орус тилге кечюрюуу бла кюрешгенди. Кыргызыз халк да, аны хурметлеп, Бишкек шахарны ара орамларындан бири бизни закийбизни атын жюрюрторча этгенди.

«Поэзия-адам улуну культурасыны эм аламаат кесегиди, музыкагъа ушап, ол аны бийик, ёлчемсиз жетишимлеринден бириди», - деп жазганды Кыулий улу. Ол бир халк да, тузаклыкда жашап, дуния маданиятдан айырылып туралмазлыктын, алай бла айныуу, байламлыкъланы жолуна тохташалмазлыктын да чертгенди.

1944 жылда малкыарлыланы зор бла кечюргенлеринде, анга Москвадан бла Ленинграддан кыалган кыаргъа жерде да жашаргъа эркинлик берилгенди. Ол заманда: «Мен кесими халккъымы жоллары бла барлыккъа», - дегенди. Кыайсын белгили адамланы ал

сатырында даражалы жердеди. Ала барысы да кеслерини чыгъармачылыклары бла халкъларына кыулукъ этгендиле.

ЭФЕНДИЛАНЫ Салих бла Фуад, философия илмуланы докторлары, профессорла.

Борис ПАСТЕРНАК

Сен кёресе отну жаннанын

Кыулийланы Кыайсыннга

Тюз арба жау жакъгъанча, эчхей кыарангы, Анадан туугъанлай - жашауу айламы. Кавказны жырлары - кызыуу эм налмаслы, Болмазлык да, боллук да бирге байланып.

Шаркъ жаны, Кюн батхан да бирге болдула, Башында сен кёресе отну жаннанын. Ол отда, тюз да атомдача, бурула, Ахтынган солугуу эшитиле анангы.

Поэт, кыайтып, назму кыра!

Ишлеп, бояп, салсанг да минг сурат, Кыыйын тойюлда ол жумуш санга: «Кыолларында бузуу гыртын тутдунг, Топуракъ кыошундан мылы ура...»

Халккынг, уруш келип, кыуул, кыыстап, Дуняны кыйырына кетди. Таулу, тюз жаннетгеца, жол ызылай, Ата журтха кыайтыр мурат этди.

Алай болду, кыара, жаннет - журтунг! Поэт, сен жаз, кыайтып, назму кыра. «Кыолларында бузуу гыртын тутдунг, Топуракъ кыошундан мылы ура...»

МУСУКАЛАНЫ Сакинат кечюргенди.

Экзаменле бергенлени абызыраулары жокъ эди

Онбиринчи классланы выпускниклери тюнене математикадан бир кырал экзамен бергендиле. Кыабарты - Малкыарда аны 4051 школчу жазганды. ЕГЭ берилген пунктладан биринде, 32-чи номерли орта школда, КыМР-ни Правительство-суну Председателини орунбасары - билим беруу, илму эмда жаш телюню ишлери жаны бла министри **Нина Емужова** болганды. Ол экзаменле башланырны аллында выпускникле бла сёлешгенди эмда алагъа жюрек ырахатлык, жетишимле да тежергенди.

Экзаменле КыМР-де графиге кере 10:00 сагъатда 26 пунктда башлангандыла эмда 3 сагъатны баргандыла. Техниканы жанындан бир торлю чырмау чыкмаганды.

ЕГЭ-ни берирге келген жаш адамланы кёллери жарык эди, ала министр бла суратха

тошгендиле, журналистле бла ушакъ этгендиле, алагъа сынаулагъа кыалай хазырланганларыны юсюнден да сыйюк халар айтхандыла. Бек кыайгырамысыз, деген соругъа уа: «Угъай, тынгысызлык жалаанда чырмау этерикди», - дегендиле.

Математикадан экзаменни мурдор халда анга артык терен тошюнген, ол предмет керек болмагъан вузлагъа кирирге мурат этген выпускникле бергенлерин эмгизге салабыз. Андан беш баллдан ючюсю алынаса да тамамды.

Сынау ишге 20 задание киргенди. Математикадан ЕГЭ-ни бергенле андан не алганларын 15 июндан кеч кыалмай билликдиле.

Залина МИЗОВА,

Билим беруу, илму эмда жаш телюню ишлери жаны бла министрствосуну пресс-службасы.

Табийгъат берген онгланы толу хайырланьыргъа

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

КЪМР-ни Парламентини Спорт эм туризм жаны бла комитетини башчысы - Олимпиады чемпион **Мурат Карданов** а республикада бийик жетишилени спорту къалай айныгъаныны юсюнден доклад этгенди. Ол бизнича бийик таулары болгъан тыш къыраллада гипоксия жараулары табийгъатда бардыргъанларын белгилегенди. «Аны ючюн а, къыралыбызда вузла, ол санда Россейни физкультура, спорт эм туризм жаны бла къырал университет, регионлада базала бла бирге ишлерге, байламлыкъла къуаргъа тийишлидиле.

Европаны бек бийик тауу Къабарты-Малкъарда орналынды. Республикада чучурла, бийикликлери беш мингнге жетген беш таула бардыла. Биз табийгъат берген онгланы спортчуларыбызны жетишилени игилендириуде хайырланьыргъа борчлубуз», - дегенди ол.

Докладчы къурау-практика эм илму-методика жумушлары юслеринден да айтханды. Ол санда КЪМР-ни табийгъат онгларын эм спорт инфраструктура ны сау жылны ишлетирге боллугъун белгилегенди. Ол а жетишилени игилендирирге себеплик этерикди, спорт жаны бла илму къуллукъчулары тинтиулерин, Россейни регионларында Спортчулары хазырлау араланы ишлерин бирге тийишдирирге онг берликди.

Мурат Карданов Минги тауда адамны жашырын къаруун тинтиу жаны бла илму лаборатория къуаргъа, ол мурат бла РФ-ни Билим беруу эм илму министерствосуну грант конкурсуну къатышыргъа чакъыргъанды. Анда хорласакъ, лабораторияда КЪМКЪУ-ну эмда Физкультураны, спортну, жаш адамланы эм туризмни къырал университетини алимлири тинтиулерин бирге бардырлыкъ эдиле.

Юрий Байковский спортда эм физкультурада экстремал ишни психологиясыны юсюнден доклад этгенди. Ол Альпинизм, таулагъа ёрлеу жаны бла Евразия ассоциацияны ишини юсюнден да билдиргенди. Анга башчылыкъны Байковский кеси этеди. Кенгешде КЪМКЪУ-ну физкультура жаны бла факультетини деканы **Аниуар Тхазеплов** да селешгенди.

Илму-практика конференция андан ары Элбрусну тийресинде КЪМКЪУ-ну окутуу-эксперимент илму комплексинде бардырылгъанды. Кенгеш төрт секциягъа юлешингенди. Алада физкультураны айнытуу, аны психолого-педагогика мурдорун къурау, туристлени бла спортчулары кьоркьуусулукъларын жалчытуу эм быллай башха магъаналы вопроса сюзюлгенди.

КЪМР-ни Парламентини пресс-служасы.

Шимал Кавказ
кюн сайын

Премьер Волгоградны жолларын сёкгенди

РФ-ни премьер-министри Дмитрий Медведев Волгоградха иш бла баргъан заманда шахарны кёп жерлеринде болуп, жолларын сёкгенди. Областыны губернатору Андрей Бочаров ол халны тюрлендирирге себеплик этерик эки стратегиялы проектни юсюнден билдиргенди. Аладан бири Волгоградны кыйыры бла машина жол ишлеудю. Ол тамам этилсе, шахарда ауур жюкле ташыгъан транспортну азайтыргъа къолдан келликди.

Андан сора да, шахарны юг жанында Волга-Дон илипинде, эрттегили кёпюрюну кетерип, жангысын сюереге белгиленеди. Дагъыда стадионну тийрелеринде жангы ючилиметрлик жол ишленерикди.

Хунерли жаш тёлуге миллион сом жыйылгъанды

Шимал Осетия-Аланияны ара шахарыны администрациясында фахмулу сабийлеге бла жаш адамлагъа болушлукъгъа деп бардырылгъан аукционда миллион сомдан артык жыйылгъанды, деп билдиреди «Алания» ГРК.

Бу ишни башламчысы Владикавказны мэри Махарбек Хадарцев болгъанды. Аукционга жаш художникле эмда атлары айтылгъан устала да ишлеген суратла салынгандыла.

Аланы кеслерине да фойда тюшгенди - суратланы ал багъалары алагъа тёлленгенди. Андан тышында тюшген ахча уа фахмулу жаш тёлуге болушуу жаны бла программаны жашауда бардыруугъа берилгенди.

Зураб Церетелини кёрмючю -Черкесскде

Къарачай-Черкесни ара шахарында РФ-ни халкъ художныдыла, Россейде художстволу академияны президенти Зураб Церетелини суратларындан кёрмючю биринчи кере къуралады.

«Битеу да 90 иш салынырыкъды», - деп билдиргенди «Интерфакс-Юг» агентствогъа КъЧР-ни Культура министерствосуну келечиси. - Аланы араларында адамланы суратлары, натюрмортыла, «Пирсомани и Руссо» деген скульптура композиция да бардыла.

Чеченде - Дагъыстанны кюнлери

Чечен Республикада Дагъыстанны кюнлери бардырыллыкъдыла, деп билдиргенди республиканы Культура министрствосундан ТАСС-ха.

Аланы июльну ортасында ётдюрюрге белгиленеди. Планнга кёре, ол кюнледе кюншу республиканы искусстволарыны усталарыны концертлери боллукъду, художниклерини, къолдан усталаны кёрмючлери къураллыкъдыла. Бу ишни баш магъанасы маданият байламлыкъланы кюнлендириудю, Дагъыстанны тарыхына сейирни къозгъауду.

Экономика форум кыйыматлы эди

«**Деловая** Ингушетия» деген форум кесини «Ишин бошагъанды. Анга Москвадан, Санкт-Петербурдан, Ставрополь крайдан, Ростов областдан эмда Шимал Кавказны республикаларындан 150-ден артык предприятие къатышханды.

«Анда кзурулуш, эл молк, туризм, банк сфера жаны бла къаллай жумушла тамамлангъанлары, мебель чыгаруучу, аш-азыкъ предприятиялары, къолдан усталаны да продукцияларын кёрюрге онг бар эди. Форумда битеу да 9 миллиард сом чакълы бирге 43 келишимге къол салынганды, -деп билдиргенди ТАСС-ха Ингушетияны Экономиканы айнытуу министрствосунда.

Бёрхыла уллу халеклик келтиргендиле

Сакъ жауунла Адыгеяны тау этеклеринде орналгъан Тимирязевское элге артыкъда уллу халеклик салгъандыла, толу болмагъан тергеуе бла 25 миллион сомгъа заран тюшгенди. Аны юсюнден ТАСС-ха Майкоп районну башчысыны орунбасары Андрей Пономарев билдиргенди.

Дамба оюлуп, беш машина, эки да жаяу кёпюрле бузулгъандыла. Кременовка бла Шунтук черекле кётюрюлюп, газ эмда суу ызланы кёп жерлери юзюлгендиле. Энци комиссия къуралып, юйлени барысына да къарап айланады.

Бюгонлюкге 220 юйге, арбазларына, бахчаларына хата тюшгени ачыкъланганды, деп аныгъатханды Андрей Пономарёв. Адыгеяны битеу жеринде уа 560-дан аслам юйю тийрелерин ырхы басханды.

Махтаулукъну аллеясы

Ветеранлагъа кёл, эс тапдыра

Тюене Вольный Ауулда уллайгъан адамла тургъан юйю арбазында Махтаулукъну аллеясына терекле орнатылгъандыла. Интернатны директору Сусанна Абазова бу иш «Зеленая Россия» жамауат организацияны «Хорламын агъачы» деген экология-патриот ниетли проектни чеклеринде бардырылгъанын билдиргенди. «Алай бла тегерекде къудуретни да сакълайбыз, тийре кёзге бютюн ариу кёрюнорча да этебиз», - дегенди ол.

Андан сора директор интернатны тарыхы бла къысха шакъырей этгенди. Анда отуз жылны ичинде Уллу Ата журт урушну къыркъ жети ветераны тургъанын, бюгонлюкде аладан бири да къалмагъанын жарсып айтханды. Жангыз къалгъан уллайгъан адамлагъа деп бу юйю Уллу Ата журт урушну ветераны, жигит лётчик Григорий Иванович Гомелин къурагъанын, анга 1959 жылдан 1973 жылгъа дери башчылыкъ этгенин, андан сора аны директоруна урушну башха жигити Алексей Хаматович Уранов салынганын да эсертгенди.

Ызы бла сёз урушну, Урунуу ветеранларыны Нальчик шахар советини председатели Абдулаланы Мустафагъа берилгенди.

Ол мында ветеранлагъа аллай уллу хурмет этилгенине ыразылыкъын билдиргенди. Алексей Урановну къызы Таисия-Нальчикде 6-чы номерли орта школну директоруну окуу жаны бла орунбасары - аны атысын хурмет бла эсгергенлери, анга атап юлюк да салгъанлары ючюн ыспас этгенди.

Алайда чууакъ кюнню тюбюнде интернатчыла, къонакъла да он

туя орнатхандыла. Аланы КЪМР-ни Парламентини депутаты, Декоративные культуры совхозну баш директору Шауаланы Пагону жашы Илияс бергенди.

Бу акция аны бла чекленип къаллыкъ туюлду. Терекле дагъыда салынырыкъдыла, арбазда алагъа деп жер да барды.

ХОЛАЛАНЫ Марзият. Суратны автор алгъанды.

ДАТА

Закий поэт - Кавказны жырчысы

Белгиле орус поэт Александр Сергеевич Пушкин 6 июньда 1799 жылда Москвада орта кыялайы болган дворянланы юйлеринде тууганды. Аны сабий жыллары асламында кыарындашы Лев бла, эгечи Ольга бла Захарово деген ыннасы жашаган элде озганды. Онекижыллыгында Царскосельский лицейге окуртга киргенди. Биринчи намулары ол анда окугун заманда 1814 жылда «Вестник Европы» журналда басмаланганды. Аны чыгармачылык ишини ёсююне Батюшков, Жуковский, Фонвизин бла Радищев жазган назмула себеплик этгенди.

1817 жылда, лицейни бошаганлай, аны Тыш кыраллы ишлени коллегиясына ишлерге аладыла. Тамам ол заманда поэт «Зелёная лампа» деген адабият биригуге киреди. Аны «Азатлык», «Чаадаевге», «Эл» деген, патчахлыкка кыажуу жазылган саясат назмулары Александр I жеткенди, ол А. Пушкинни 1820 жылны жаз башында Кавказда аскерде кыулук этерге жибереди. Ол ары ыразы болуп кетгенини дагыда бир сылтау – Наталья Гончарованы тилеп, кызы анга не угъай, не хау демегени эди.

Кавказга келе, безгек тийип, ауруп «Екатеринослав шахарда тохтаган поэтни лицейчи шүхү Александр Равевский табады. Ол юйюрюн Кавказда гара суулага элте эди. Жаш кеси, атасы, эгечери да окуулу адамла болганлары себепли Александр Сергеевич биринчи заманда жангылыккы сынамаиды. Ол иги адамланы таныганына кыуанып, жорек кыайгылары чачылдыла.

Ала бла поэт Минводха, Бештауа келеди. Ол заманы юсюнден Раевскийлени юйюр врачлары Е.П.Рудыковский былай эсгере эди: «Кесине тартхан, алгыннгыга ушамаган эркин жашау, жангы, билмей турганлай келген сезимле, тегерекке айлануу, кибиткалада, палаткалада жашау, кече ачык кёкню тюбюнде кылып, тауланы сейир суратларын кёрюу, эндиге дери кермеген адетле, жорукта, миллетле, аулла, юйле, тау халкылары кийик азатлыклары, бир ненча сагат узаклыкыда уа Ермоловну аты бла барган уруш - бу затланы барын да жаш Пушкин жаратыргы керек эди...»

Жыйрмажыллык поэт Кавказны ариулугуна, андагы адамланы кылыкларына, жигитликтерине, жашау халларына бек сейир этеди. Кыарындашы Левге жазган кыагытында: «Сен, мени бла болуп, бу аламатлыккы кермегенинге бек жарсыма: бир бирине тагылып барган тау сынжыра, чууак тан алада кырасанг, аланы буз башлары жерлеринден тепмеген торлю-торлю булулга ушайдыла...» - деп жазды. Поэт мында турган аз заманга тауда жашаган миллетлени фольклорлары бла танышты. Кавказ А. Пушкинни чыгармачылык ишине белгиле да, терен да киреди.

Мында Бештауу жаюу жолчукларында уллу поэтни ызы кыалганды. Ол эки кере да аны башына чыкканды. 1820 жылда 7 августда ары чыгып жазган назмусунда кесини бийик жорек кёторулюгун кёрюзтеди.

Дагыда ол кеп назму жазганды Кавказга биринчи келгенинде. «Руслан бла Людмила» деген жомагыны эпилотун, бир кыаум кесегин да. Кисловодскда ашханада кыарт кыакыла айтып, эшиткен эди поэт анга тутмакдан кыачарга черек кызычлык болушканын. Ол хапар «Кавказ жесири» деген повестни сюжетин кыураганды.

Алай бла, Россейде поэт Кавказны биринчи жырчысыды. Кеси угъай, аны лирика жигитлери да келедиле бери. Сёз ючюн, Евгений Онегин. «Кавказ жесири» деген поэмасын да назмучу мында жазганды. Ол 1822 жылда Петербургда басмаланганда, окуучула аны бек жараткандыла. Бютюнда ол кезиуде -

Кавказ бла танышыу кёплени эслерин алып, уллу шахарлада жашаганла бери кёз атып турган чакыда.

Экинчи кере Пушкин Кавказга 1829 жылда келгенди. Энди ол башха адам эди, эки кере да сибирлик кёрген, декабрист шүхлары жоюлган, патчах анга кыара булутча болуп турган...Ол затла аны тюрлендирген эдиле. Аны бери эркинликсиз келгени аны ызындан болганланы кёлкылды этдирген эди.

Ол заманга поэтни «Кавказ жесири» деген поэмасы, «Жырлама, ариу, мен тура...», бу жерге аталган башха назмулары да жазылып эдиле. Бу жол келип кетгенден сора «Кавказ», «Курт юзюлюк», «Казбекде монастырь», «Горжю төшлеринде - кече кыарангылык», «Гарфизден», «Делибаш», «Тау кыабиргаланы орталары бла барады Терек», «Шургулу кыяла ауузу», «Кыоркыулу эм эригиулю», «Арзрумга жолоучулук» деген д.б. чыгармала жазылдыла.

«Арзрумга жолоучулук» деген поэстин поэт Георгиевске жазып башлайды. Аны биринчи вариантында жыйындан архакар кыалган поэтке солдатладан бери:

- Тохтамагыз, сизни уллулугуугуз, ёлтюрюрге, - дейди.
- Не зат ючюн?
- Бош алай, бир зат ючюн да угъай, ёлтюрюрге да кыоярла. Тегерегибиз душманды.
- Душман? Кимни душманы?
- Кыалай кимни? Ма бусагат атарла да, ёлтюрюрге. Ол заманда билирсиз кимни душманы болганын.
- Сора ала сени бла мени душманла-

Александр ПУШКИН

Горжю төшлеринде - кече кыарангылык; Арагва аллында эте дауур.

Мудахма, тынчылыккы; кыайгым мени
- жарык,
Мудахлыгым сенден болуп толуу,
Сенден, жангыз сенден...Мени бу халымы
Ачымтайды, кыйнамайды бир зат.
Жорек, кыайтып жана, сиеди, сылтау -
Ол сиймейин, туралмайды азат.
1829 ж.

КАВКАЗ

Кавказ тюбюндеди. Кесим - жангызлай, Кыарла башында сиелдим чынгылда. Бир кыш да, узак төппеден жол ызлай, Кыалкыды, мени тенгшимде айлана. Мындан мен кереме ыркы тууганын, Куртну биринчи кыоркыулу дауурун, Мени тюбюмде булутла барганын, Ала арада чучурла агыуун; Аны тюбюнде уа - жалан кыяла; Габу бла кыургак юркюнке, терекле; Ала уа - агыч, жашилдим талала, Жырлай, чыпчыкыла, айлана кийикле. Анда уа адам уясы таулада, Кыойла сюркеле чынгыллы сырлада, Кыойчу да тошеди жарык аулакыга, Арагва барган ауана жагыда, Атлы абирек да бугады тарда, Теркни череги оюнун этгенде; Ойнайды, улуйду, чалдиш тузакда Турган жаныуар аш-азык кёргенлей; Урады кесин душманлай жагыга, Жалайды ол ач толкуну кыяла...

Окуучуларыбызны чыгармачылыгы

Кюнопоз ахшы болсун! Мен Прохладна районда Заречный элде жашайма. «Заман» газетибизни дайым да алама, юйде аны барыбыз да сийюп окуйбуз. Назмуланы бек сиеме, бир-бирде кесим да кюришючюме тизгинле тагаргы. Жыл сайын 6 июньда бизни районда Екатеринбургская станицада А.С. Пушкинни тууган кюноне аталган байрам болуучу. Ол адабият ингирге деп поэтни бир кыаум чыгармасын малкыр тилге кёчюргөнем да, аладан бири бла газет окуучуларыбызны шагырей этерге сиеме.

КЪЫШ ИНГИР

Боран кёкню тумалайды,
Кыарны бурдум этдире;
Бирде сабийча жийлайды,
Бёрюча улуй бирде.
Бирде эски чорбатда
Шыырдатыр саламны
Неда кеч жолоучулай,
Кыагыр миялабызны.

рыбызмыдыла?
- Сизни сыйлылыгыгыз, ангыламай-
ма айтханыгызын.

- Сен кыайданса? - деп сорады Пушкин.

- Рязань тийресинден.
- Ма бу таулула сени элинге болганмыдыла? Сени юйюнгю кюйдюргенимдиле?

- Аллах сакъласын, неле айтасыз... Аскер кыуллугубуз алайды, Сизни сыйлылыгыгыз....

Ма алай бла, биринчи кере Кавказга келгенинде, Ермоловну махтап, анга одала жазган закий, таулу адамланы таныгандан сора, оюмун тюрлендиргенге ушайды. «Кавказ» деген белгиле назмусун уллу орус поэт Аскер-Горжю жолну кёрюп, андан сора жазганды. Бир-бирле, аны ал тизгинлерин Кавказ Россейни тюбюндеди дегенча ангылап, кёлкылды этеди. Пушкинча, уллу на-

Да жокъду жорек кыуанч, аш да анга: Аны кысыкандан бу тилсиз жагыала.

К...

Эсимдеди сейир такыйкы: Сен чыкыганса мени аллыма, Кёзюме кёрюнгөн суратлай, Ариуну ариууча, алай.

Умтсуз мудахлык кыйнауда, Даурулу кюреште турганда, Кёз эшитдим ол ариу ёнюнгю, Сыфатынг тошюмде кёрюндю.

Кыаум жыл оздула. Ол алда Кыыйнаган умутла кылдыла, Мен ариу ёнюнгю унутдум, Мен ариу бетинги унутдум.

Кыйырыда, кыарангы тутмакыда Кюнлерим оздула шошлукыда, Кёз жашсыз, Аллахсыз, илхамсыз, Жашаусуз, сиймеклик иймансыз.

Уяныр чакъ чыкыды жаныма, Сен чыкыдынг да кыайтып аллыма, Кёзюме кёрюнгөн суратлай, Ариуну ариууча, алай.

Жюрегим да урду кыуанчылы, Жан кирди да, кыайтып ачылды. Кёз жашым, Аллахым, илхамым, Жашауум, сиймеклик ийманым.

Жарсыу да этме, ачыуланма,
Жашау кыойса сени алдап.

змучу, азатлыккыны жырын айтхан поэт алай оюм этмезлиги хакыды. Кавказ адамлага тыш халкылагыча да кыарамаганды ол, нек десенг уллу поэтке башха миллет деген ангылам жокъду.

Пушкин уллу орус назмучуладан биринчи болуп, Тбилисте 1 августда 1829 жылда барады. « Грузияны төшлеринде...», «Жырлама, ариу, мен тура...» деген чыгармаларын да анда жазады.

Ол таулага атап такыган тизгинлеринден сора да, «Кавказ Суулада» деп, анда болган тюбешулуени, ишлени, жашауда керти тюбеген жигитлени юслеринден роман хазырлар умутлу эди. Алай ол жазылып бошталмай кыалады. Кыалай-алай болса да, поэтни Кавказга келиуу, биринчиден, азалык жолу эсе да, орус адабиятха уа ол тюбешуу кеп сейирлик чыгармала бергенди.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Кыуанч кюню келликди тамбла,
Алай болса, бир тур кыарап.

Жорек келлик кюнде жашайды;
Мудах эсе да бу чагынг;
Ол хал бир аз заманчыкыгады,
Ётер, кетер да, тынчайдынг.

Мени дууам, кыору мени,
Кыору, кыйын кюнлеримде,
Кыайгылада, кюйлеримде:
Жарсыу чакыда тапдим сени.

Долай бийлеп тегерекни,
Толкунларын ийсе алай,
Жаулуп, урса элияла,
Мени дууам, кыору мени.

Кыйырында болсам жерни,
Эригиулу тансыкылыкыда,
Кыайгы отчу кыууа, кыыстай,
Мени дууам, кыору мени.

Сыйлы, татлы алдау бети -
Жаннга кирген сейир жарык -
Менден кетип, букъса барып,
Мени дууам, кыору мени.

Жараларын жюрегими
Кыозгамасын бир эсгери.
Сау кыал, умут, сау кыал, эри,
Мени дууам, кыору мени.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат
кёчюргенди.

Кел, ичейик, халал тенгим
Болганса жашлыгымыда.
Жарсыудан ичейик, мени
Хошлук келир жаныма.
Тенгизни ол жанында
Сары чыпчыккыны жырла,
Жырла манга, барганын
Хур кыыз эрттен бла сууга.

Боран кёкню тумалайды,
Кыарны бурдум этдире;
Бирде сабийча жийлайды,
Бёрюча улуй бирде.
Кел, ичейик, халал тенгим
Болганса жашлыгымыда.
Жарсыудан ичейик, мени
Хошлук келир жаныма.

Уллу хурмет бла,
РАХАЙЛАНЫ Аминат.

6 ИЮНЬ - ОРАЗАНЫ БИРИНЧИ КЮНЮ

«Эм тийишлиси - кёзлерибизни, тилибизни, кыулакларыбызны харамлыкдан тыйыу»

- **Хаким, ораза муслийманлагъа борч нек этилгенди?**

- Сыйлы Къуранда аны юсюнден былай айтылады: «Сизге ораза фарыз болуп жазылганды. Сизни аллыгызда келген умметке кыалай борч болган эсе да». Ораза адамны бла жангыз да бир Аллахни араларында болган ишди, шартды, анга башха бир жан кыатышмайды. Башхаладан бугу ашаган-ичген да эталлыксыз, аны киши да кермейди, аны Алладан жашыраллык тойюлсе ансы.

Алай бу ай къуруда кесинги ашдан, суудан тыйган бла чекленип кыалмайды. Аны магъанасы кыайда кенди, теренди. Кёзлерибизни, тилибизни, кыулакларыбызны да Аллахни ырызы этмеген затладан, харамлыкдан тыйган - оразаны магъанасына киредиле. Ол бизни Аллахка жуууклашдырган амалладан бириди.

Сау айны ичинде кесибизни гонякы затладан тыргъа койрнебиз. Мухаммад файгъамбарны асхабларыны сохталары былай айта эдиле: биз оразаны алты айны сакълай эдик, ол бошалгъандан сора уа аны алты айны ашыра эдик. Башхача айтханда, аланы сау жыллары оразагъа хазырланыу, аны ашырыу, хайыры керюу бла байламлы болгъанды.

- **Арт эки-юч жылда ораза кюн узун, кыызыу заманга тошгенди. Ол кыйын керюнемз ючюн анга кыалай хазырланырга керекди?**

- Жашауумда оразагъа жазда биринчи кере тобегенме. Алай кыызыу кюнде бичен да этип, ораза тутханыма кыйналмагъаным сеир-тамаша этип турганма. Бизге фарыз этген Аллах онг тапдырады, берекетин береди, жениллетирге мард этеди.

- **Оразадан эркин этилгенле да болура?**

- Хау, сёз ючюн, акъылбалык болмагъанла. Дагъыда къартлыкъдан саулыкълары болмай, аны кёторалмазлыкълары да. Андан сора да, ауругъанла, кюнню узунуна дарман ичмей туралмагъанла. Бу къауум адам кафараларын берликдиле.

Аладан сора, сабийден къутулгъанлагъа аллай эркинлик бериледи: ораза тутама деп, сютон таркайтып, баласын кыйнарга жармайды. Сабийден ауругъан тиширугъа врач саулуугунг, къырыунг жокъду, баланг, кесинг да кыйналыркъсыз деп диагноз салса, ол да эркин этиледи. Алай арта, сабийлери ёстенден, сютден башха аш-суу ашап башлагъандан сора аны телерге борчлудула.

- **Кафара не болгъанын анылатып кыйсанг эди...**

- Саулугъу осалдан оразаны тутмагъан хар кюнден мискинни тойдурурга керекди. Аны ахча бла телерге да боллукъду, аны ёлчмени Муслийманланы дин управлениасы, хар жылдача, быйыл да тохташдырылык болур. Алай бла, хар кюннен тергеп, айга чыкыган ахча жарлылагъа садакъага бериледи. Аны мекитлере берирге да боллукъду, иймамла уа аны тийишлелегеш олесидиле: жарлылагъа, къолайсызлагъа.

- **Ахча бермей, хар кюнден да бир адамны ашатып тойдурса уа жараймыды?**

- Хау, алай кимни болса да угъай, факъыры, мискинни. Аллай адамны билмей эсе, ахча мекитлере бериледи. Иймамла уа элде болушлукъ керек болгъанланы, къолайсызланы таныйдыла.

- **Халкъда быллай оюм барды -**

Хар муслийманнга да багъалы Рамазан ай башланады. Ол Аллахка табынуу, адамны ич дуниясын тазалауу, аман кылыкълардан къутулуу, ахшы ишлени кебеттиню кезиудю. Бу сыйлы айда ораза тутарга борч нек салыннганын, андан кимле эркин этилгенлерини, кесинги анга кыалай хазырларга боллугъу элде кёп башха затланы юслеринден бизге Бёзюланы Хаким айтады. Ол Дамаскада ислам вузну бошагъанды, арт жыллагъа дери Герпегеж элли иймамы болуп турганды.

оразаны саулай туталмайма, алай аллында, ортасында, ахырында ючюсер кюн бла чекленсем да, тамамды деп. Ол а тозюмю?

- Жумушатып айтсам, ол сабий оюнду. Акъылбалык болмагъанын кесин ашдан-суудан тыргъа юйретир ючюн, алай этерге боллукъду, саулыкълары жарагъанла уа быллай оюн бла керешмегезе керекдиле. Оразаны бу халда тутуу фарыздан къутулмайды.

- **Намаз этмейсе, оразанг неге жарарлыкды деп, адамны динден юсюртенгле да бардыла.**

- Къуру ораза тутсам да боллукъду деп, аны бла чекленип кыала эсе адам, андан анга хайыр тиймегезе да боллукъду. Алай намазымы да кылыкълары деп анга термилсе уа, ораза намазгъа элтген биринчи атам болуп да кыалыр. Экиси да муслийманлагъа фарыздыла, бирин толтуруу, башхасын къорыгъа дин эркин этмейди. Дагъыда намазны къуруда Рамазан айда кылып, башха заманда уа кыйгъан да дин бла ойнауду. Андан адамгъа хайыр чыгарыкды деп айталмайма.

- **Шёндюню дунияда адам урунмай болмайды, алай ишде уа адамла кёп торлодюле, ийманлары болгъанла, болмагъанла да бардыла. Муслийман кесин ала бла кыалай жюрютюрге керекди?**

- Оразаны шартларындан бири - сабийлыкды. Дининги ыспассыз, хылыкка эте эселе, аман кёзден къарай эселе да, анга да тёзерге, кесинги керти муслийманча керюгюзюрге борчлуса. Оразам деп, жумдургуунг бла столну кыагъып, манга ким жетеди, кыатымда ашам, чай ичме деп, кесинги алай кергоштген керексиз ишди.

Сени дин телерлеринге къажалуу бир эсе да, тёзюп, кесинги жумушунгу бардыраса. Алай бла тегерегинде халкъ ол адам сау кюнню ашсыз, суусуз туралады, мен а аны нек эталмайма деп, сагыш этип балшарыкды. Ашны, сууну магъанасы алай уллумду, андан кесибизни тыялмаза?

- **Айны ахыр он кечеси уа бютюнда энчидиле...**

- Ол Къадар кечени излеудю. Къуранны аянтында айтылганыча, бу кече минг айдан ахшыды. Ол кезиде этген намазынг, тилеклеринг, Къуран окугъанынг минг айны Аллахка табыннгандан алгъан сууаллыкъларга тенгди. Минг ай а 70 жылдан артыкды.

Мухаммад файгъамбарны асхаблары былай айта эдиле: ораза айны ахыр он кюнню жетсе, Мухаммад (Аллахны саламы анга болсун) белин кыаты къыса эди. Аны магъанасы неди? Намазларына къошуу, ахшы ишлени кебетип, юйдегилерин да кече уятып, Ал-

лахка табындыргъанды. Бизге да Рамазан айны ахыр он кюнню ол халда бардырыгъа тийишлиди.

- **Миллетде хар байрым ингирде локъумла биширип, конфеткычалачны къоншугъа-жууукгъа юлешген тере барды. Ол а керекли ишмиди, аны этгенин кыйыны сууаллыкъларга жазылыкмыды?**

- Аллахны Сыйлы Китабында неда Мухаммад файгъамбарны сюнетлеринде бир къауум кюнле бла кечеле сыйлыкълары бла энчи этилгендиле. Аладан къалгъан кюнлени сууаллыкълары барды деп айтмагъандыла, ол санда байрым кече, кюн да. Юлеширге, локъум ийис этдирирге деген жорук не Къуранда, не хадисде жокъдула. Ол халкъ тере болуп киргенди.

Дин адамла халкъгъа аны терглин айттып анылаптыргъа борчлудула. Сууаллыкълары этеме десенг, Аллахны эшиги дайым да ачыкды. Къолунгдан къачан келе эсе да, ол заманда садакъа деп те. Байрым кюн къабыл керюлген, бараз кюн, баш кюн, ийых кюн, башха кюнле да къабыл керюлюкдю.

Дагъыда ёлгенге ораза жапдырган, ачдырган деген терени да бардырады халкъ. Аны да ислам бла бир торлю байламлыгы жокъду, къайдан чыкыган эсе да, дин мурдору болмагъан затды. Ауушханлагъа садакъа бергенге бир тыйгыч жокъду, не заманда да бар, халал ырысхыдан чыгара эсенг, Аллах айтыса, аны хайыры боллукъду. Алай, башында да айтдым, аны кюнле, кечеле бла белгилемей.

- **Дагъыда кёле жууунурга, тишлеринг жууарга, ауузунг чакъарга жараймыды деп соруучудула.**

- Кюндюз жууунганынг, абидез алгъанынг, бет-къол жуууанынг да оразагъа чырмау тойюлдюле. Мухаммад файгъамбарны хадислеринде былай айтылады: умметиме кыйын болур деп къоркъмасам эди, хар намаз этгенден тишлеригизни ариулагъыз деп биюур эдим.

Башха хадисде уа былай айтылады: ораза тутханын аууздундан чыкыган тыппыу Аллахны аллында мискинни ийсинден эсе ахшыды. Алимлерибиз айтханларыча, тюшге дери тишлени жууарга эркинсиз, жаланда кёгет, нанык татылуулары болмагъан пастала бла. Тюшден сора аууз ачычны дери жуумай къыйсанг, ол ахшыды оразаны тылпыу чыгъарча аууздунгдан.

- **Бу кезиде кемчиликте эте да болубуз...**

- Ала аз тойюлдюле. Сёз ючюн, уахтысындан кеч къалмазгъа ке-

рекди. ДУМ намазны, оразаны графигин беруучюдо, анга тааныргъа тийишлиди. Эрттен намазгъа дери бир 5-10 минут алгъа ашдан-суудан, тиш жуугъандан бош болсанг игиди, ишекли уахтыгъа кирмез ючюн. Бирле заманында аууз ачмай, кёбюрек тутсам, аны сууалпылыгы уллурак боллукъ сунадыла. Алай файгъамбар ашыгып ачыгызы оразагъызын дегенди. Азан кычыргъандан сора олсагъат ауузданыргъа керекди.

Билмей адам бир затны къабып къорыгъа боллукъду. Мухаммадны (Аллахны саламы анга болсун) аны юсюнден да быллай хадиси барды: Аллах ашатды, ичирди аны, ол муслийманнга бир саугъа болду. Билмей, унутуп, бир жукъ къалганы ючюн ораза бузулмайды.

Алай, эсинге тюшюрюк, ашагъанынгы къоюп, аууздунгу тазалагъан эсенг, оразанг андан ары тутарга эркинсе. Унутханын сорулмайды. Аны иш этип ашагъанынг, суу ичгенинг, юй бийченг бла къалганынг, кесинги билип къусдуртханынг бузадыла.

- **Ол неда бу сыйлау бла оразанг бузулса, аны уахтысы жетгинчи тутар кереклиси бармыды? Бирле мен ниет этгенме кюн батхыч ауузданырык тойюлме деп ачмаидыла. Ол тозюмю?**

- Алимлени оюмларына кере, оразанг бузулган эсе, аны уахтысына дери тутханынг ючюн сууалпылык аллык тойюлсе. Алай тутарга уа керексе, ол андан ары кесинге кыаты болургъа юйретиркиди. Тишируланы юслеринден айтханда, бир-бир кезиуде, санлары энчиликтери бла байламлы, оразалары бузулургъа боллукъду. Алай болса, ашхамгъа дери оразасын ачмай тутаргъа кереклиси жокъду. Жалаанда кыйгъан кюнлерин арта телерге тийишлиди.

- **Оразаны уахтысы жетгенде, муслийманла, бирге кыйылып, аууз ачхан тере барды.**

- Хау, ол Герпегеж элде да башланганды. Мухаммад файгъамбар алай айтады - аууз ачдыргъаннга аны тутхангача аллай бир сууалпылык болур. Ол ахшы, иги жумушду, анга ишеклик жокъду.

Алай бу ишни башха жаныны юсюнден да айттыргъа сюеме. Мухаммад файгъамбар аууз ачдыргъанын юсюнден айтханда, бай байны сыйлагъаны юсюнден угъай, къолундан келген факъырыны, мискинни, къолайсызны тойдургъанын юсюнден айтханды. Бизде уа мекитте жюрюгенле бир бирлерин сыйлап къоядыла. Аны сууалпылыкы барды, къоншунгу окъуна тойдурсанг, ахшы ишледен бириди. Башханы сыйлагъан дин буюргъан жумушладан бириди.

Алай биз сыйлагъаны бла садакъаны аралары айралмаймыз. Сёз ючюн, жик дуулада бир бирибизни сыйлагъан этебиз ансы, ол садакъа болмайды. Ифтарда уа хар кюнден, бютюнда улпу элдерибизде, иги кесек ахча къорытылады. Мен акъыл этгенден, аны жыйишдырып, элде бир жарлыгъа берилсе эди, ол, аякъ тиреп, бир жумушун тындырылык эди. Улпу элдерибизде уа аууз ачдырыгъа бек аздан къоранча миллионнга дери жетип келди.

- **Газет окуучуларыбызгъа кыалай алгыш этерик эдинг?**

- Битеу жамауатха, кесиме да кемчиликледен, гонякхладан къутулуп, аман кылыкъларыбыз азылып, оразаны ахырына тазаланып, Аллахны ырызлыгын тапхан къулладан болурча барыбызгъа да ийман, кюч, къарыу, акъыл да жетсин деп тилерге сюеме.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардырганды.

2016 жылда Рамазан айда беш уахты намаз кылынуу заманы							
Июнь	Эрттен намаз	Кюнню чыкыгъан заманы	Т ю ш намаз	Экинди намаз	Ашхам намаз (аууз ачхан заман)	Жассы намаз	
6 Баш кюн	02:53	04:25	12:14	16:20	19:44	21:24	
7 Геуюрге кюн	02:52	04:25	12:15	16:20	19:44	21:24	
8 Бараз кюн	02:52	04:25	12:15	16:20	19:45	21:25	
9 Орта кюн	02:51	04:24	12:15	16:21	19:46	21:26	
10 Байрым кюн	02:51	04:24	12:15	16:21	19:46	21:26	
11 Шабат кюн	02:50	04:24	12:15	16:21	19:47	21:27	
12 Ийых кюн	02:50	04:24	12:16	16:22	19:47	21:27	
13 Баш кюн	02:50	04:24	12:16	16:22	19:48	21:28	
14 Геуюрге кюн	02:50	04:24	12:16	16:22	19:48	21:28	
15 Бараз кюн	02:50	04:24	12:16	16:22	19:49	21:29	
16 Орта кюн	02:49	04:24	12:16	16:23	19:49	21:29	
17 Байрым кюн	02:49	04:24	12:17	16:23	19:49	21:29	
18 Шабат кюн	02:49	04:24	12:17	16:23	19:50	21:30	
19 Ийых кюн	02:49	04:24	12:17	16:23	19:50	21:30	
20 Баш кюн	02:49	04:24	12:17	16:24	19:50	21:30	
21 Геуюрге кюн	02:49	04:24	12:17	16:24	19:50	21:30	
22 Бараз кюн	02:50	04:25	12:18	16:24	19:50	21:30	
23 Орта кюн	02:50	04:25	12:18	16:24	19:51	21:31	
24 Байрым кюн	02:50	04:25	12:18	16:25	19:51	21:31	
25 Шабат кюн	02:51	04:26	12:18	16:25	19:51	21:31	
26 Ийых кюн	02:51	04:26	12:19	16:25	19:51	21:31	
27 Баш кюн	02:51	04:26	12:19	16:25	19:51	21:31	
28 Геуюрге кюн	02:53	04:27	12:19	16:25	19:51	21:31	
29 Бараз кюн	02:53	04:27	12:19	16:25	19:51	21:31	
30 Орта кюн	02:54	04:28	12:19	16:26	19:50	21:30	
Июль							
1 Байрым кюн	02:54	04:28	12:20	16:26	19:50	21:30	
2 Шабат кюн	02:55	04:29	12:20	16:26	19:50	21:30	
3 Ийых кюн	02:56	04:29	12:20	16:26	19:50	21:30	
4 Баш кюн	02:58	04:30	12:20	16:26	19:50	21:30	

Сарашны эрттен намазгъа дери 10 минут алгъа бошаргъа тийишлиди.

Рамазан айны башланган эм бошалгъан кюнлери жангыдан тохташдырылыргъа боллукъдула.

Бизни ата журттуларыбыз – тышында

Жамбулда – таулу хычинле

Кёчгюнчюлюкден сора Орта Азияда, ол санда Къазахстанда да, иги кесек таулу юйор къалганды. Бюгонлюкде аланы тууган-туудуклары бу къыралны жамауат жашаууна тири къатышадыла, кеслерини, милетибизни атын да игилик бла айтдырадыла.

Къазахстанны Жамбул областыны ара шахары Таразда жашагъан Байсолтанланы Фатиматны къызы Алдабайланы Майса да аланы арасындагы деп ышангылы айттырады. Аны хайыры бла таулу хычинлени суйгенлени санына ол къыралда къошула барады.

Анга областыны «Знамя труда» газетинде басмаланган материал шагъатлыкъ этеди. Бюгон аны бла шагърейлендиргеге сюебиз къоучуларыбызны.

Къазахстанда жашагъан халкъланы ассамблеясыны къайсы байрамы да той-оюнуз болмайды. Алада регионну миллет биригулерини хазырлагъан аш-азыкъланы татыуларын да кёрюрге болукъду. Къонакълагъа бай эм берекетли дастархан бла тобегенлени санында къарачайлыланы бла малкъарлыланы «Бирлик» деген республикалы биригулерини Жамбулда «Архыз» бёлюмюню келечиси Алдабайланы Майса да барды.

- Ол бизни организациягъа

къошулгъанлы алай кёп заман болмайды, - дейди "Архызны" таматасы Ёзденланы Лейля. - Алай аны хычинлери болмай бир жыйылыу да ётмейди. Ол да бек аламатды. Таразда жашагъанланы, къонакъланы да энди бизни миллет ашыбызны татыуун кёрюрге онлары барды.

-Анам таулу ашланы, бегирекда хычинлени, этгенине мен бек улуу эс буруп къаруучу эдим. Ызы бла кесим да жарашдырып тебирегенме. Алгъа юйдегилериме, артада нёгерлериме, танышларыма.

Хычинле - бизни халкъыбызны бек суйген ашларындан биридиле, - дейди Алдабайланы Майса. - Ала бла шахарчылары да сыйларгъа деген оюму Ёзденланы Лейля да дурус кёргенде.

Орусула къонакъны чайгъа бла блинлеге чакъырыуучу эселе, бизде уа - хычинлеге. Хар кимни да, аланы хазырлагъанда, кесини къол ызы барды. Къарачайлыланы хычинлери къалыныракъдыла, кеслери да кёплеу жауда къарууладыла. Таулуланыкъыла уа - жукъала, исси табада

биширилгенден сора алагъа сары жау жагъаргъа керекди.

Хычин ичлени къыркъдан аслам торлюсю барды, алай төрелиге картофдан бла бишлакъдан этилген саналады. Ични кесин да жайылгъан тылыгъа салмай, арта аны бла бирге жукъа жаргъа керек болады, ол а женгил туююлду, - дейди ол.

1944 жылда таулу халкъ Къазахстаннга бла Орта Азиягъа кёчюрюлгенди. Ушакъ нёгерибизни ата-балары Павлодар областгъа тюшгендиле. Аны анасы Бай-

солтанланы Фатиматха ол кезиуде жаланда онбеш жыл бола эди.

- 1957 жылда таулуланы кёчюрюлгени терс болгъанын тохташдырылады, халкъ Ата журтуна къайтыргъа эркинлик алады, - дейди Майса. - Ол кезиуде амам эрде эди, сабийлери да бар эдиле. Ол себепден Къазахстанда къалады. Алай атам 1975 жылда ауушхандан сора ол да къайтады Къабарты-Малкъаргъа.

Манга ол заманда онюч жыл бола эди. Жаш кезиуде Минги тауу этегинде ётгенди. Эриме да анда тобегенме. Тау адетдеча, ол мени къачырып, Жамбулгъа келтиргенди. Мен бери алай тюшгенме.

Къазахстан манга, сабийлериме, туудукларыма да - Ата журтду. Ассамблеягъа ыразылыгъымы билдиргеге сюеми, бизни келир тёлюлерибизге таулу халкъны миллет энчиликлерин, культуарын, төрелерин, аш-азыкъларын жетдиргеге онг бергени ючюн. Таулуланы ашларын биз да кёргенбиз. Ала кертиси бла да бек татыулу эдиле, бегирекда хумужу хычинле.

Ольга МАКАРОВА.
Жамбул областыны «Знамя труда» газетини. Къазахстан.
СУРАТДА: ортада **АЛДАБАЙЛАНЫ Майса.**

МЕДИЦИНА

Бауурну ууландыргъан беш дарман

Биз кеси кесибизге багъаргъа бек сюебиз: бир жерибиз чанчанлай, аз суукъ тийгенлей, башыбыз ауругъанлай окъуна, дарманнга узалып башлайбыз. Алай унутубыз «дарман» деген грек тилден «уу» деп кёчюрюлгенин. Къайсы препаратны окъуна инструкциясына къарасагъыз да, ангыларыкъсыз, ол артыкъ хайырлы болмагъанын.

Саныбызгъа тюшген жарасуз затладан, ол санда «борчларын толтуруп бошагъан» дарманладан да бауур тазалайды чархыбызны. Биз препаратланы кёп ичип, аланы марда жорукъларына да эс бурмай хайырлансакъ, къоркъуусузлугъубузну бузабыз. Гепатотоксикалы эффектлери бла дуняда 1000 артыкъ дарман белгиледи, ала барысы да бауурну бузадыла. Эм къоркъуулугъа **парацетамол** саналады. «АБШ – да бу органны къарыуусузлугъундан къыйналгъанланы хар экинчин бу дарман бла байлайдыла», - деп халпарлайды Сеченов апы Биринчи МГМУ-ну Профессинал билим бериу институтуну профессору Алексей Буеверов.

Гепатотоксикалы тизмесини экинчи жеринде **нестероидли противовоспалительли дарман**ладыла. Аланы артритлеги, артрозлары болгъанлагъа бюурадыла, мында сёз хроника аурууларны юсонден баргъаны ючюн, бу къоркъуулу препаратланы хайырлануу жыллагъа созулады.

Ючюнчю жерде – **антибиотикле**. Туберкулёзгъа, кёбуолеге къажуа дарманла да уулуудула. Андан сора да, «бауургъа ургъанланы» санына хансла бла багъыу эмда бир – бир витаминле да киредиле.

«Дарманланы сакъ болуп ичеге кереклисин адамла билген кибик этедиле. Алай ол жорукълагъа артыкъ улуу эс бурмагъанла да асламдыла бизде. Алай кёпле нек эсе да кырдык жыйымдыкъланы, хансланы ахырысы бла да къоркъуулу болмагъанча сунадыла», - деп ангылатады Буеверов.

Эм алгъа сёз мында аурулу къуну азайтхан препаратланы юслеринден барады. Бауурну ишин **витамины** окъуна бузаргъа болукъдула. Сёз ючюн, А бла Е витаминлени бирге ичи. Аланы асламысында косметологла бюуруучудула - терини бла бетни халларын тапландырырча. «Алай Е витамин А витаминни ууну кючлейди, аланы бирге ичсе уа, мардадан артыкъ ёлчем болады, - деп ангылатады профессор. - Северни биринчи бойсундургъанла бауур къарыуусузлукъдан ауушхандыла, бу витаминледен бай акъ айбууларны бауурларын ашагъанларыны сылтауундан».

Хау, алай хар заманда болмайды. Аны себепли къоркъуулу болумланы юсонден алгъадан окъуна сагъын этерге керекди. Бу органны дарманладан ууланганы терк белгилен-

мейди – беш кюнден бир ненча айгъа дери созулургъа болады. Аны себепли билимди врач кёп заманны ичинде дарманла ичеге бююрулгъан хроника аурууладан къыйналгъан саусузланы бауурларын халына дайым эс бургъанлай турады. Магъаналды эм къыйын туююлду низам халда «печёночный пробаны» берирге.

«Кёбюсюнде дарманла къоркъуусуздула, алай бауурну болумун тинтгенлей турургъа тийшилиди. Бусагъатда «Бауурнга къарат» деген Битеуроссей программаны чеклеринде кёп клиникала къанны биохимия анализин этедиле. Чурумланы ALT ферментни асламлыгъы кёргозедди. Керек болса, врач УЗИ неда фибросканирование этерге бюурады», - деп билдиреди профессор Буеверов.

Эм магъаналды: кесигиз кесигизни багъып кюресмегиз, не бош дарманны да медикледен сормагъанлай ичмегиз. Бауурну юч «душманы» барды: **къыздырыуучи игиле, дарманланы мардасыз хайырлануу эм жаулу аш – азыкъ.**

Къоркъуулугъа саналгъан къауумла

• **Элли бешден озгъан жыл санлыла.** Жыл сан кёбейе баргъаны бла бауурну эти, аны къан бла жалчытылынганны аздан аз болады. Сора ол санны – чархны ууланудан тазалау борчун алгъача тамамла-

ялмайды. Башха ауруулары да къозгъалгъанларыны сылтауундан абаданлагъа кёп дарман ичеге тюшеди. Аны ючюн бу жаны бла къоркъуу да алада асламыракъ чыгъады.

• **Тиширыула бауурларын дарманла бла ууландырырлай бегирек ёчдюле.** Аны статистика ачыкълайды. Эр кишилини душманы башхады – аракълы чагъыр.

• **Бауурлары ауругъанла.** Ангылашымылды: ол алгъадан окъуна тап ишлемей эсе, дарманланы сайлаугъа бютюн сакъ болургъа керекди. Адамны бу органы ауругъанын билген врачла, онглагъа кёре, «бауургъа къоркъуусузланы» бюуургъа корешедиле.

• **Аракъыны, чагъырны хайырланганла.** Ичгичиле неда марданы билмеген адамла дарманланы ууларын бютюн сезерге боладыла.

• **Артыкъ семизле неда ашамагъанла.** Санда – чархда алышындыруу процесследе чурумла препаратланы гепатотоксикаларын кючлейдиле.

• Бир жолгъа кёп дарман ичгенле. Беш препаратны бирден ичиу сакъланмагъан болумланы чыгъууларыны къоркъууун 4 процентге ёсдюреди, бешден оннга дерисин ичсе – 10 процентге, аланы саны ондан онаулыгъа жетсе уа – 28 процентге.

Ирина Невинная.
«Российская газета».

Акция

Тютюнню орунуна - алма

Нальчикде КъМР-ни Саулукъ сакълау министрствосу бардырып, тютюн ичиге къажалуукъну халкъла аралы кюнюне жоралап, «Тютюнню орунуна - алма» деген акция ётгенди. Профильни ведомствону таматасыны къуллугъун толтургъан Асанланы Алим билдиргенге кёре, акция 2013 жылдан бери төреге айланганды. Анга республиканы шахарларында бла районларында да адамла къошулгъандыла.

Министерствону Профилактика бардыргъан арасы, «Волонтёры – медики» деген регион аралы жамауат организация, КъМКЪУ-ну медицина колледжи, ООО «Миариса» эмда «Дея» сатыу-алуу ара да къатышхандыла.

«Деяда» акцияны кезиуде экспресс-диагностика пункт ишлеп тургъанды. Анда эки сагъатны ичинде кеслерине жюзден артыкъ адам къартахандыла. Мында спирометрияны ётгендиле, смюкелайзерни хайыры бла ёпкелерини ичинде газны процент кёплюгюнд да билгендиле.

Врач-нарколог Артур Пачев инсульт, инфаркт, онкология дегенча аурууладан тютюн ичгенле къыйналыргъа ёч болгъанларын айтханды. Сигаретте адам терк окъуна нек тюзелгенин эм аны къарача къаллай амалла болгъанларыны юсонден да ушакъ бардыргъанды. Бир-бирле уа, аны атаргъа таукел болуп, тынгылы консультацияла алыргъа суйгенлерин ачыкълагъандыла.

Акциягъа къатышханлагъа ол кюн саулуукъну, жашлыкъны эм ариулуукъну белгисин - алманы бергендиле. «Не курю!» деген мобил программаны чеклеринде уа саулуукъ эм айнытуу фонду атгъандан басма инструкцияла илешгендиле. Ол кюн волонтерла Нальчикни орамларында жолуучулагъа юз плакат бла минг билдирюу материалланы къолларына тутдургъандыла.

КъМР-ни Саулукъ сакълау министрствосуну пресслужбасы.

Оноулашыу

Терен тинтиу – жангы жетишимлени шарты

Көп болмай Терс-Кьолда Россейни МЧС-ни Шимал Кавказда бөлүмлерини кенгеши өтгөндү. Ол СКФО-да бу министерствосуну регион арасыны таматасы Николай Литюккуну башчылыгы бла бардырылганды. Анга кьоншу субъектледе кесеклерини оноучулары кьатышкандыла. Жыйылыуда аслам эс туризм кластерде кьоркьуусулуккуну жалчытыугьа берилгенди.

Жангы жылдан бери Шимал Кавказда 579 турист кьауум кьуралганды. Аланы санына уа беш мингден артыкь адам киреди. Озгьан төрт айгьа МЧС –ни службалары таулада 74 излеу-кьутхаруу иш бардыргьандыла. Кьыйын болумгьа 77 турист тыюшгенди, аладан жетиси, жарсыугьа, өлгөндү. Эм көп ишни МЧС-ни Элбрусда орналгьан бийик-тау службасы бардыргьанды.

Эллени эмда башха жерлени бир тюрлю кьыйын болумладан, ол санда өртөндөн кьоруулауу юсюндөн МЧС–ни Шимал Кавказда регион аралы начальнигини орунбасары Юрий Землянский сөйлөгөндү. Бир нечча

регионлада заманында тийишли эс берилгени кочюн от тыюшюуден кьоркьуу азайгьанын да айтханды.

Бютюннда бу жаны бла Чеченни бла Дагьыстанны службалары иги кьармашханларын белгилегенди кеси да.

Жыйылыуда саулай Россейде кеси ыразылыклары бла от өчюлтюучо биригулени эмда кьыралны кьутхаруучуларыны союзуну жетишимлерини юсюндөн да айтылганды.

Бизни корр.

Жылкычылык

Атла эмда аланы кереклери

Экижашар, ючжашар, төртлю...

Бурун заманладан бери халкьыбыз малчылык бла кюреше келгенди. Аны хар бирине жыл санына кере атакьанды. Жарсыугьа, ала унутула барадыла. Мен аланы кесим билгенча эсигизге салайым.

Жылы толгьан тайгьа экижашар дейдиле. Эки жылы толгьанга уа-ючлю, ючжылкьыгьа төртлю. Андан ары да алай. Онеки ай толгьан тиши тайгьа экижашар байтал дейдиле. Эки жылы тогьанга уа - ючлю байтал. Ол төртте чыкьса тайланады. Кьысыргьа байтал дейдиле. Ол минерге чыдамлы болады, аны бели да бек арытмайды. Эркек тайны да жыл саны тишинича саналады.

Бичилген атха бизни халкьыда алаша дейдиле. Арбагьа жегилгенге арба алаша деп да айтадыла. Бичилгенге төртжылкьыгьа ажир дейдиле. Он-сегиз-жыйырма байталдан кьуралгьан кьауумгьа юлош дейдиле. Ажир юлошю айландырып туруп бичилген атха ажир бичилген дейдиле. Ол уллу санлы, кьарыулу эм чыдамлы болады. Бурунгулу тауула жортуулгьа ажир бичилгенге минип баргьандыла.

Атны бешлиге чыкьгьандан сора юйретгендиле – ол кезиуде өсюмлю да, кьарыулу да болады деп. Биринчи кюнлеринден окуна баргьан суугьа налсызлай уруп, анда өрге-энише жюрютгендиле. Алай не себепден этгендиле? Сууукь суу налсыз туяккыны кьызаргьа кьыймагьанды. Дагьыда ташла туякьланы кьатдырыргьа себеплик этгендиле, аны хайырындан тау жоллада жюрюрге чыдамлы болгьандыла.

Атланы юслеринден айтханда, кьошунтуякькыны да эсгермей кьояргьа жарамаз. Туякьлары бийик, төп-төгөрек болгьан кьара атха айтхандыла алай. Алайла налсыз да аякьдан кьаты, чыдамлы болгьандыла. Актуякьыла уа узакь жолгьа артыкь чыдамлыла туююлдюле, туякьлары жумушакь болгьанлары себепден. Ала тау жоллагьа жарамайдыла.

Кьанжыгьа бау

Энди уа ат кереклени да эсгерейик. Ат иерни агьачдан ишленгенг кесегине

ангьракь дейдиле. Аны эки жаягьы болады. Аланы өлчөмлери бла жумушакьлыкьыгьа деп кийизден сырмала хазырлайдыла. Иер жаякьланы алларьында бла артларында экишер тешик ле дейдиле. Кеслерине да тууар териден ийленген, жумушакь кьыйишле сууруладыла. Алагьа кьанжыгьа баула дейдиле. Ала бла жолгьа чыкьгьан атлы жамычысын неча башха керек затларын кьысады.

Иер кьашла эки боладыла - ал кьашы бла арт кьашы. Атха аладан тутуп миниледи, иерни көпчегин да ала тутайдыла. Аны ал жанында кенг тешикле бардыла, ала өзөнгө баулану орунларыдыла. Ала жумушакь тууар териден этилгендиле. Узунлукьлары жингирикден башлап узун бармаккыны кьыйырына дериди, жассылыкьлары уа эки эли бла жарым болады. Баулагьа өзөнгөле сууруладыла.

Ат керекден бири көкюрөкликди. Ол ийленген жумушакь тууар териден хазырлайдыла. Аны жассылыгы бир эли бла жарым болады. Узунлугьу атны көкюрөгини бөкөмлигине кереде. Анга кьыйишден тюрлю-тюрлю накьышла да туююлдиле.

Иерни кьууушханы да жумушакь ийленген тууар териден этиледди. Ол да атны өсюмлюне, бөкөмлигине кере туююледди. Кьууушхан атны кьуйрукь тюбю бла алынып, эки кьыйыры иер кьашыны эки жанына кюмюш айыл, көпюр эм тил бла кьошулады. Көкюрөкликде, кьууушханда да кюмюш керекле боладыла.

Иерни көпчеге бек кьалын болмагьан жумушакь сахтияндан этиледди. Ол кийик эчкини терисинден чыгьарылгьан тикгич бла хазырланады. Көпчекни, тыюгон тышына айландырып, жугьутур неча эчки териден да тигедди. Аны кийик тыюдон толтурса иги болады, ол ууалмайды да андан.

Иер айылла, нохта тогьайы

Иерни юч айылы болады - ал, жыллы эмда арт. Дагьыда төртюсю уа ал эмда ардагьылыны тартадыла. Иерде төрт төбенги да барды. Ала адамны бутлары айылгьа тийген жерлерин ачытмазгьа себеплик этедиле.

Атны нохтасы да жумушакь ийленген тууар териден этиледди. Аны башлыгы, сакьаллыгы, бурунлугьу эм билеклиги болады. Аланы жассылыкьлары эки элден көп туююлдю. Нохтаны юч тогьайы барды, аланы бурун заманлада кьыйишден тындырып болгьандыла. Арт заманлада этедиле темир тогьайла.

Жюген да бек жумушакь кьыйишден туююледди. Аны башлыгы, айылы, кьулакь бауу, бурунлугьу, эки тогьайы, аузлугьу, эки да билеклиги болады. Кеси да тюрлю-тюрлю накьышланады, кьара неча акь кюмюш бла. Озуп баргьан атлыны ат керегини кюмюшюндөн бла юсюнде кийиминден билгендиле бий болгьанын.

Жилян ургьаннга тенгешдирип

Кьамичи эски териден чыгьарылгьан тикгичден эшиледи. Аны узунлугьун адам кеси сайлайды, асламысында аны атны кьарын тюбюню экиден бирине жетерча хазырлайдыла. Кьамичини алтыдан, сегизден, ондан, онекиден да эшедиле. Аны сабын тобулдукь агьачдан ишлейдиле, ол бек кьатыды. Кьыйырында жассы кьыйишден этилген балагьы болады.

Андан сора да, жилян тилни сыфаты да ишленеди. Аны да кесини магьанасы барды, атны кьамичи бла ургьан жилян ургьаннга тенгешдирилгенди. Жаланда атны арт саурунуну кьатылып болгьандыла кьамичи бла. Атны ачыгьан бизни ата-бабаларыбызда уллу айылы ише саналгьанды. «Жюйрек ат жол кьоратырдан кьалмаз, кьамичи ургьан ат кьанатлы болуп учмаз», - деп да андан айтылгьан болур.

Кишен

Ол ийленген тууар неча гаммеш териден тигиледи. Аны узунлугьу бирча болмай, атны бөкөмлигине кере этиледди-алты, жети, сегиз тутум болады, жассылыгы-эки, эки тутум бла жарым. Юч тыюги, аны ногьана бауу, бир да тогьайы болады. Аны иер кьашха тагьып неча көпчөк тюбюнде жюрютедиле. Тюеклени асламысында жугьутур неча кьочхар мойюздөн ишлейдиле.

РАЧЫКЬАУ улу Борис.

Бийикчала гараскан

4 июньдан 11 июньга дер

Кьочхар. Жашаугьа мындан ары умутларыгьыны ышанган адамларыгьыз бла сюзалсагьыз, кьайгыларыгьыз чачылып, керти да тамамланырыкь ишлени тиземси кьурааллыкьсыз.

Тана. Этен муратыгьыгьа кьысха эм тап жол бла барырга планы кьуаррга кюрешигиз.

Аны кьалай тамамланганы сизни кесигизни кьолугьуздады. Жулдузла уа болушурга айтадыла.

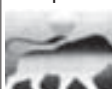

Эгизле. Магьаналы жумушларыгьыны тамамлай туруп, ич сезимизге тынгыларга кюрешигиз. Жалаңда кесигизни оюмугьузга эс буругьуз, ансы терс жол бла кетерге кьоркьуу барды.

Айырычабакь. Эм магьаналы, кьыйматлы жашырынларыгьыны кишиге туура этмегиз.

Сизни ийнанганыгьыз бла хайырланып, чырмаула кьурап тургьан адам чыгарча кьоркьуу барды.

Аслан. Сиз акьыл этген ишлеригиз барысы да жашаугьа кийрилип кьаллыкь туююлдюле, кюч – кьарыу салып кюрешегиз да. Уллу сынауугьуз да бусагьатда артыкь жарамаз.

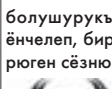

Кьыз. Көп болмай файда тыюшюрюп тургьан ишлеригизни тамамлап бошар заман жеткенди.

Мындан алгьа кюрешип тургьан жумушларыгьыны жангыдан кьолга алыгьыз.

Базманла. Иги тамангьан адамларыгьыз бла бардыргьан ушакьларыгьыз тюз оноу этерге болушуркуьдула. Алай «Жети керөкчөчөл, бир кес» деген халкьа жюрюген сөзю да унутмагьыз.

Акьырап. Бизнесе иги ышанмагьан партнёрларыгьыз бла жангы проектни башламагьыз.

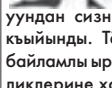
Кюрешген ишигизни бардырагьыз, андан чыгарыкьды файда да.

Марауучу. Бусагьатда жаланда кесигизни сейирлеригизни кьоруулагьаныгьыны сылтауундан сизни бла бир тилли болурга кьыйынды. Тегерегиздеги аны бла байламлы ыразы болмауларын билдириклерине хазыр болугьуз.

Текемююз. Солуу кезиуде иш бла байламлы болумланы сюзерге иги заманды. Алай кьарыуугьуздан келгенден эсе көбюрөкни тамамларга сөз бермегиз.

Суукьуй. Мардадан көп ача жоюп кьыйсагьызы, артда иги да ачыу этериксиз. Ёнкюч ахча да алмагьыз.

Чабакьла. Жангызыкьыда турмагьыз. Алгын кьоркьан затларыгьыны, адамларыгьыны юслеринден сагьыш этип тургьан кьылыгыгьыз барды. Аны кьурутмасагьызы, узакьга созулгьан депрессияга жетериксиз.

Топалайчык

Мокьаланы Алимни жашы Дамир Нальчикде жашайды. Анга эки жыл болды.

ЮЙРЕТИУ

Ток бла ойнар гья
жарамагыянына туююннгендиле

Электрокючню кюркюузулу хайырланыну жорукларынгылыты ишни чеклеринде «МРСК СК» компанияны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню специалистлери сабийле солугъан лагерьеге, билим берюу учреждениелагъа аслам эс бурдыла. Къуралгъан дерследе жаш тёлуге угъай, таматалагъа да тийишли билдириуле этедиле.

Жай айлада солуге кезиуде балала аслам заманы абаданланы кёз туураларында туююлдуле. Быллай болумда ала ток ызлагъа жуууклашып, ачыргъа боллукъдула деген кюркюу чыгъады.

Алайды да, сагынылгъан ишни чеклеринде бёлюмюню баш инженерини орунбасары - производстволу контроль этюу эм урунуу сакълагъан службасыны инспектору Марина Василенко энергетикле бла бирге СССР-ни Жигити Ахмет-Хан Канков аты школ-интернатны

жоруклагъандыла. Мында тургъанла анда экинчиден тогузунчу классха дери окуйдула, кеслери да асламысында кёлаисыз неда кёп сабийли ююрледендиле.

Энергетиклени дерсине кёп жаш бла кызы кызышандыла. Электрокюч адамны жашау болумун не жаны бла игилдендирген билдиргенден сора аны кюркюулу жаныны юсюнден да айтхандыла кьонакыла. Ишлей тургъан ток установкалагъа жуууклашмазгъа неда алагъа

тиймеге, юзюлюк эниште туюшген темир чыбыкыла кыатына бармазгъа, ол тийреледе ойнамазгъа деген жорукыла да кыатлагъандыла.

Арт кезиледе жаш тёлюню келечилери кеслери кеслерин суратха туююрюге сюедиле. Аны хатасы болмаз, алай ол тенгерине бютюнда сейир кёрюнюрча бирле аны кюркюулу жерледе алдырадыла. «Эсигизде болсун, ол умут бла трансформатору подстанциялары кыатына барыргъа, бийик ток чыпынлагъа

ёрлерге арталлыда жарамайды. Электрокюч бла игилекте келтирик туююлдо!» - деген сёлени энергетикле энчи чертендиле.

Быллай билдириуле этилгенден сора жыйылгъанланы кюркюулу жерлени ачыклагъан белгиле бла да шагърейлендиргендиле. Токдан кюруулагъан амалла уа алагъа бютюн сейир кёрюнюнгендиле, электромонтёру каскасы, профессионал кюл кыапланы кёпле киерге суйгендиле. Биринчи медицина болушлукъ кыалай тапдырылгъанын а манекенде кёргозгендиле.

Ахырында кьонакыла, жаш тёлуге тийишли басма материалла юлешип, мында айтылгъан затланы сансыз этмеге, жорукыла дайым эзде тутаргъа чакътыргъандыла. Интернетни башчысы Римма Дышекова да энергетиклеге кеси жанындан ыразылыгыын билдиргенди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Шашкала

Ачыкь
турнир

Бююнлюкде спортну кёп турлюеринден ачыкь турнирле бардыруу тереге киргенди. Алагъа тышындан спортчуланы кыатышдырыу, эришилени даражаларын кётюргенлеринден сора да, къараучуланы сейирлерин да ёсдюреди.

Быллай туюбешиуле артыкыда кёп теннисде бардырылуучудула. Алагъа башха затла да кыошулгъандыла. Кёп болмай орус шашкаладан Нальчикни ачыкь чемпионаты къуралгъанды.

Анда прохладначы Владимир Максимов бла чегемли Анатолий Мафедзов бирча эсеп кёргозгендиле - ала экиси да он очкодан жетисин алалгъандыла. Биринчи жер, башха шартла да эсге алынып, Максимовха берилгенди. Нальчикчи Сергей Семенов а ючюнчю жерге чыкыгъанды.

Республикалы чемпионат

Тизме тюрленирге ушайды

Республиканы футболдан чемпионатыны онунчу турунда «Нарт» бла «Адиюхну» оюнлары эс бурурча эдиле. Тохташхан оюмгъа кёре, къаршы команданы кыабактарына юч топну кийирсенг, кесинги кыытханга санаргъа боллукъса. Алай бу эки команданы туюбешиулер ол алдаулу болгъанын кёргозгенди. «Нарт» «Адиюхну» юч голуна сегизиси бла жууулаплагъанды.

Турнир таблицаны ючюнчю тизгинин а «Тэрч» таукел бийлегенди, экинчи жерден аны жангыз да бир очко айырып турады. Терк районлула стартларын алай тири башламагъан эселе да, арда эслерин жыяргъа кюрешгендиле. Бахсанни «Автозапчастьна» кеслерини майданларында кыатдыргъанлары аланы оютюн бек кызындыргъанды. Андан сора жети оюнларын ала хорлатыну билмей бардыргъандыла.

Алай келе тургъан турда алагъа «Кахун» бла ойнар гья керекди. Ала уа тёртюнчю жердедиле - алгъа чыгаргъа да

бек сюедиле. Баям, бу оюн таблицагъа тюрлениуле кийирирге ушайды. «Кахун» кесини бусагъатлада жангыртылып бошалгъан майданында ойнар кыды. Теркчиледен аланы озаргъа бек уллу кюч излениркиди.

10-чу турну эсеплери:

СК «Союз-Сармаково» - «Спартак-Нальчик» - 2:1

СК «Атажукинский» - «Родник» - 2:1
«Кенже» - «ЛогоВАЗ» - 1:3
«Нарт» - «Адиюх» - 8:3
«Горис-179-Кавказкабель» - «Псыгансу-ДА-ДОУ» - 1:3
«Тэрч» - «Бедик» - 2:1
«Велес» - «Кахун» - 2:3
«Автозапчасть» - «Бахсан» - 5:1

КъМР-ни чемпионатыны баш дивизиону
командаларыны турнир таблицалары

Команда	О	Къ	Тб	Х	И	Оч
1. «Автозапчасть» Бахсан	10	9	0	1	30-8	27
2. СК «Союз-Сармаково» Нальчик	10	7	2	1	28-15	23
3. «Тэрч» Терек	10	7	1	2	24-13	22
4. «Кахун» Кахун	10	6	2	2	31-16	20
5. «Нарт» Нарткыла	10	6	1	3	28-22	19
6. «Велес» Карагач	10	5	2	3	33-26	17
7. «Бедик» Аргудан	10	5	0	5	17-16	15
8. «Псыгансу-ДА-ДОУ» Псыгансу	10	4	3	3	18-18	15
9. «Бахсан» Бахсан	10	4	2	4	26-29	14
10. СК «Атажукинский» Атажукино	10	4	2	4	16-20	1
11. «ЛогоВАЗ» Бабугент	10	3	3	4	21-21	12
12. «Спартак-Нальчик»	10	2	3	5	20-22	9
13. «ГорИС-179-Кавказкабель» Прохладный	10	2	1	7	14-21	7
14. «Адиюх» Н.Адиюх	10	2	1	7	15-34	7
15. «Родник» Псынадаха	10	2	1	7	20-31	7
16. «Кенже» Кенже	10	0	0	10	17-46	0

Футбол

«Юность» ал берирге
ашыкьмайды

«Шимал Кавказны кубогуну» 2005 жылда тугъан жашланы араларында бардырылгъан бешинчи турнда уллу тюрлениуле болгъандыла. Мында биягъы жерлешле туюбешгендиле.

Нальчикни «Школа №31» командасы «Эльбрусуну» 7:0 эсеп бла «ууатханды». Анга кёре ол биринчи жерин тас этмегенлей барлыгы баямды. Шимал Осетия-Аланияда уа прохладначыла, Владикавказны «Барсын» хорлап, экинчи тизмеге жуууклашхандыла. Алай Владикавказны «Юность» командасы уа алагъа жерлерин берирге алыкыла ашыкьмайды.

Жайда уа оюна бардырыллыкь туююлдуле. Кубокну кыурагъанла оном этгенден, бу кезиуде солургъа, кюнде айланьргъа, суулада жууунургъа керекди. Оюнланы экинчи кесеги 4 сентябрьде башланырыкыды.

Виктор ШЕКЕМОВ.

Учредитель: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительство

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

ЖАНГОРАЗЛАНЫ Нажабат (баш редакторну орунбасары)
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь)
МОКЪЛАНЫ Зукура (культура бёлюмю таматасы)
ТИКАЛАНЫ Фатима (жамауат-политика бёлюмю таматасы)

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приёмный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламды информацияны эркиндиклерин кюруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июньда регистрация этилгенди.

Регистрация номер —Н—0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Басма эмда асламды коммуникация жаны бла кырал комитетини компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет «Тетраграф» ОО-ну типографиясында басмалангъанды. Нальчик шахар, Ленин аты проспек, 33

Номерге графикте кёре 19.00 сагъатда кюп салынады. 20.00 сагъатда кюл салынгъанды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН
ЧЫГАРГЪАНЛА:

Кулыналаны Зуфия - дежурный редактор;
Кетенчиланы Зуфия - жууаплы секретары орунбасары;
Зезаланы Лида - (1, 2, 3, 4-чю бетле),
Бийчеккуланы Жаннета - (5, 6, 7, 8-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 2050 экз. Заказ № 719
Багъасы 10 сомду

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ
ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин аты проспек, 5
электронный почтасы:
elbor_50@mail.ru